

УДК 373.2.091.33-037.22:792.091

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.25.223217>

ЮЛІЯ КОТЕЛЯНЕЦЬ

ORCID: 0000-0003-3932-1824

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті подана характеристика театралізованої діяльності дошкільників як ефективного засобу розвитку творчої особистості дитини, приділена увага з'ясуванню ролі виховання в організації театральньо-освітнього простору формування творчої особистості засобами театралізованої діяльності. Обґрунтовані педагогічні умови щодо розвитку особистості дитини засобами театральної педагогіки.

Ключові слова: театральньо-ігрова діяльність, словесна творчість, творча особистість, дошкільники, педагогічні умови

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні посилюється увага суспільства до проблеми формування творчих здібностей дітей, їхнього своєчасного розвитку та стимулювання творчої активності. Про необхідність розробки питання формування творчої особистості у контексті розвитку її творчого потенціалу висвітлено у нормативно-правових документах, де окреслена проблема позиціонується як питання державної ваги. Ці положення відображено у Конституції України, Законах України «Про освіту», Закон України «Про дошкільну освіту» та в численних підзаконних нормативних актах.

Наукові дослідження і педагогічний досвід свідчить, що театралізована діяльність є сьогодні актуальною і перспективною, має практичну цінність у вирішенні завдань сучасного закладу дошкільної освіти. В процесі театралізованої діяльності дошкільників якнайповніше реалізується, зокрема, така з вимог Базового компонента, як набуття дитиною художньо-продуктивної компетенції, а саме: «дитина почувається задоволеною під час мистецької творчої діяльності, має навички рефлексії щодо власного мистецького досвіду, проявляє художню активність як складову особистісної культури». Крім того, інтенсивно розвивається мовлення, соціальний інтелект, комунікативні здібності, формується пізнавальна уява. Старші дошкільники виявляють великий інтерес до театрального мистецтва, що є передумовою розвитку творчих можливостей дитини.

Аналіз найвагоміших публікацій, у яких започатковано розв'язання досліджуваної проблеми й на які спирається автор. Природа і закономірності творчості в останні роки стали предметом вивчення в різних галузях науки: дослідженню творчості й творчого потенціалу присвячені тисячі сторінок монографій і популярних праць. Сучасні дослідники творчості – А. Брушлинський, С. Гольдентріхт, В. Зінченко, В. Моляко, А. Спіркін, Г. Суходольський, Г. Уоллес тощо. Теорія педагогічної творчості висвітлена в працях В. Загвязинського, В. Кан-Каліка, М. Поташника, Н. Никандрового, О. Усової, Н. Яковлевої тощо. Творчий потенціал особистості досліджують Д. Богоявленська, Б. Братусь, Е. Глухівська, В. Давидов, Н. Клопова, О. Леонтьєв, А. Матюшкін, В. Риндак, В. Слободчиков, І. Якиманська, Е. Яковлева тощо. У психолого-педагогічних дослідженнях Л. Виготського, Д. Меджеріцької, Р. Жуковської, Н. Карпінської, Н. Кудикіної гру-драматизацію розглядають як таку, що становить собою синтез сприйняття літературного тексту і творчого відображення його у ролях.

Мета статті – розкрити роль театралізованої діяльності у розвитку творчості старших дошкільників та з'ясувати умови формування творчості старших дошкільників засобом театральньо-мовленнєвої діяльності.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У віці 5-7 років виникає реальна можливість розвитку творчої мовної діяльності, тобто діти мають вже досить великий запас знань про навколишній світ, у них виникає можливість діяти за задумом. Багато психологів розглядають творчу уяву як складний психічний процес, нерозривно пов'язаний з життєвим досвідом дитини: творча уява в цьому віці найбільш пластична. Творче розповідання, тобто словесна творчість, розглядається як такий вид діяльності, який захоплює особистість дитини в цілому.

Під словесною творчістю О. Ушакова розуміє «продуктивну діяльність дітей, що виникає під впливом творів мистецтва й вражень від навколишнього життя і виражається в створенні усних творів – казок, оповідань, віршів, слів тощо» (Ушакова, 1996, с. 4). Словесна творчість дошкільнят виражається в різних формах оповідань, казок, віршів, загадок, небилиць, словотворчості, і це вимагає від дошкільнят активної роботи уяви, мислення, мовлення, спостережливості, участі волі й позитивних емоцій.

Водночас театралізована діяльність виступає як специфічний вид дитячої активності, один із найулюбленіших видів творчості. Ще С. Русова довела природність «драматичного інстинкту малюків». Діти охоче залучаються до театралізованої діяльності завдяки літературним, ігровим, особистісним мотивам. У них з'являються різноманітні потреби у грі, що виникають під впливом літературного твору. А також бажання самовираження, спілкування, пізнання себе через відтворення різних образів. У відвертому, щирісердньому ставленні до художнього образу, втіленні його в різних формах театралізованої діяльності дитина виявляє рівень художньо естетичного сприймання, мовленнєву компетенцію, певні знання, вміння, навички, здобуті нею раніше в умовах спеціального організованого

навчання. Отже, організація театралізованої діяльності передбачає формування в дітей певних уявлень про театр, театральну термінологію, тобто пізнавальний напрям спеціального навчання; створення сприятливих умов для ігрової діяльності, спонукання дітей до імпровізації, використання набутих знань у грі, тобто ігровий напрям та сценічний, у процесі якого відбувається формування театральних дій, елементів сценічної виразності. Такий підхід до усвідомлення змісту театралізованої діяльності вчені співвідносять з оцінкою її як видовища, ефективного впливового засобу наочного навчання й виховання (Ю. Перенчук); як специфічного виду сюжетно-рольової гри (Л. Артемова, Н. Карпинська, Т. Маркова, Д. Менджеричька), в якій діти відтворюють власні враження, уявлення; і як театральної вистави – способу вправлення дошкільників у виразному мовленні, розвитку їхніх творчих здібностей (О. Аматыєва).

У дошкільній педагогіці вчені розрізняють види театру залежно від використання ігрового матеріалу та способу його розміщення: ляльковий, театр маріонеток, пальчиковий театр, театр тіней, в яких використовують такі матеріали, як іграшки, картинки, ляльки, кокони, топотушки, смикунчики, маріонетки, живі тіні; і які можуть бути розміщені на екрані (театр картинок, тіней, живих тіней), ширмі (пальчиковий, з ляльками бібабо, коконів, ляльок, маріонеток, смикунчиків), на столі (театр ляльок, іграшок, топотушок), на фланелеграфі (фланелеграф). Як засвідчують науковці та переконує наш власний досвід, майже кожен із цих видів театру має специфічні потенційні можливості щодо розвитку всебічно розвинутої гармонійної особистості.

У театральній-ігровій діяльності розвиваються творчі здібності дітей (артистичність, імпровізація, здатність до перевтілення, формуються оцінні судження, збагачується кругозір); удосконалюється координація рухів, жестів, пластика, міміка, розвивається виразність мовлення (ритм, дикція, інтонаційна виразність), діти опановують діалогічне і монологічне мовлення, вчать працювати з різними театральними ляльками і водити їх, озвучувати, передавати інтонацію, характер персонажу, виражати почуття героїв у міміці та жестах, обігрувати сюжети улюблених казок через гру драматизацію та різні види театрів.

Формування творчої особистості старшого дошкільника в різних видах діяльності використовуються виразні мовленнєві і пантомімічні дії. Через театральну-ігрову діяльність дорослий вчить розмовляти дітей один з одним не прямо, а опосередковано. Ігрова дія є сприятливою умовою для мовленнєвого розвитку дітей (Луцан, 2005, с. 41-42).

Театральна-мовленнєва діяльність акцентує увагу на мовленнєвому розвитку дошкільників, адже кожен із складників цієї діяльності: сприймання літературних творів засобами театру, театралізована гра, як гра для себе, та інсценування, як підготовлений виступ дітей для глядачів, – виконує свої завдання. Під час роботи над виразністю слів персонажів, активізується словник дитини, вдосконалюється звукова культура мовлення, інтонація. Виконуючи роль, дитина зрозуміло, чітко промовляє текст, оволодіває літературною мовою. У неї покращується діалогічне мовлення, його граматична будова (Зелінська, 2010, с. 64).

Дослідниця проблеми розвитку мовлення дошкільників у театралізованій діяльності Н. Водолага, спираючись на наявні вже класифікації, пропонує власну класифікацію видів театралізованої діяльності, суттєвими моментами в якій виступають: форма організації (індивідуальна чи колективна гра); свобода відтворення тексту; точне відтворення літературного тексту, тобто дослівна передача авторських слів, заучування тексту; вільне володіння текстом, яке дає дитині можливість імпровізувати, змінювати текст, додавати нові події, вводити нових персонажів; адресність (гра «для себе» (маніпулювання, режисерська гра) і гра «для інших» (показ вистав, інсценування)) (Водолага, 2001).

Н. Гавриш вважає що творча особистість педагога – важлива умова сприяння розвитку дитячих творчих здібностей. Крім того, необхідним є позитивне, зацікавлене ставлення педагога до дитячої словесної творчості як унікального явища (Гавриш, 1996).

Педагогіка має чимало прикладів, коли створення духопіднесеної атмосфери допомагало педагогу досягти величезних успіхів у вихованні дітей. Найяскравішим з них є педагогічна діяльність видатного українського педагога В. Сухомлинського, його робота у школі під відкритим небом. Результати цієї діяльності вражають: рівень словесної творчості дітей виявився дуже високим. Педагогічний секрет В. Сухомлинського, на нашу думку, передусім у тому, що навчання, розвиток, виховання дітей відбувалися в ситуації рівноправного партнерського спілкування, а не педагогічного керування мовленнєвою чи пізнавальною діяльністю дітей (Сухомлинський, 1979).

Роль педагога в організації театралізованої діяльності дуже велика. Вона полягає в тому, щоб поставити перед дітьми досить чіткі завдання і непомітно передати ініціативу дітям, вміло організувати їх спільну діяльність і спрямувати її в потрібне русло; не залишати без уваги жодного питання, як організаційного плану, так і питань, що стосуються особисто кожної дитини (її емоції, переживання, реакції на те, що відбувається); на труднощі, з якими діти стикаються. Педагогу дуже важливо здійснити індивідуальний підхід до кожної дитини. Цьому сприятимуть педагогічні умови направлені на розвиток виразності мовлення в театралізованій діяльності.

Іншою педагогічною умовою розвитку виразності мовлення дошкільників є збагачення театральної зони різними театралізованими іграми і атрибутикою до них. Це пов'язано не тільки з підбором ігор, але і формуванням готовності дитини до ролі актора, яку цілеспрямовано розвиває педагог. Вихователь спонукає дитину обмірковувати тему гри і способи здійснення задуму; при наявності цікавої мети діти вчать усвідомлювати майбутню гру-драматизацію, хоча б в найзагальніших рисах намічати розвиток сюжету, готувати потрібний матеріал; емоційне сприйняття дітьми літературно-художніх образів, глибоке розуміння ідеї твору за допомогою порушення у них інтересу до теми майбутньої гри; спільні зусилля дітей, спрямовані на досягнення цієї мети, об'єднують їх в дружній колектив, допомагають вихованню відповідальності, привчають радітися з товаришами.

Третью умовою є взаємодія з батьками дошкільнят з розвитку виразності у старших дошкільників у театралізованій діяльності. Основними формами спільної роботи з сім'єю, пов'язаними з питаннями розвитку виразності мовлення у дітей в театралізованій діяльності, є доповіді та повідомлення на батьківських зборах; групові та індивідуальні консультації, бесіди; читання художньої літератури та авторське її виконання; відвідування театрів, виставок тощо. Серед перерахованих вище форм найбільше значення має відвідування разом з батьками театрів, музеїв, читання художніх творів за ролями, обговорення головних героїв, заучування творів з

використанням міміки, жестів і рухів, а також ігри-драматизації. Потрібно обговорювати з батьками, що слід перенести в практику сімейного виховання, які ще методи і засоби можна використовувати в індивідуальній роботі з дитиною вдома. Наприклад, це може бути відвідування музичних вечорів, конкурсів читців, балетів, спектаклів тощо, де дитина може побачити різноманітні засоби виразності через мову рухів. Батькам слід пам'ятати, що мова дорослого повинна служити зразком для наслідування дитині. У зв'язку з цим необхідно батькам стежити за промовою, вживати літературні вирази, бути емоційними, використовувати різні засоби виразності в повсякденній мові. Таким чином, заявлені педагогічні умови, виділені й теоретично нами обгрунтовані, будуть в подальшому апробовані на формуючому етапі експерименту.

Наступною умовою є організація театралізованої діяльності дітей дошкільного віку.

Ігри-драматизації педагоги організують із дітьми середнього та старшого дошкільного віку. Підготовка здійснюється під час спеціально організованих занять із театралізованої діяльності у другу половину дня. Заняття проводяться мікрогрупами по 2–3 дітей у кожній, підгрупами по 3–6 дітей або із усіма учасниками вистави по 6–10 дітей залежно від мети, яку визначає педагог під час попередньої підготовки. Завдання підготовки до гри-драматизації вирішуються в ході спостережень, екскурсій, під час читання художньої літератури, слухання музики, співу, музичних, рухових та дидактичних ігор, ігрових вправ, пізнавальних та мовленнєвих занять, самостійної художньої діяльності та спеціально організованих занять.

У першій частині такого заняття здійснюється ознайомлення дошкільників зі змістом художнього твору, обраним для драматизації. Вихователь виразно читає або розповідає текст, можна також прослухати аудіо-запис. Подальша робота на цьому етапі проходить шляхом поступового поглибленого вивчення художнього тексту завдяки використанню різних видів переказу (за ролями тощо), бесіди за змістом та бесіди, що спрямовані на аналіз зовнішніх проявів емоційного стану персонажів за допомогою використання ілюстрацій та відповідних запитань до них: «Який настрій у хлопчика, дівчинки?», «Як ти про це дізнався?», «Про що свідчить вираз обличчя (поза, хода, рухи)?».

У другій частині заняття увага зосереджується на розвитку дитячої уяви, подальшому збагаченню емоційного досвіду дітей через проникнення в емоційні стани літературних героїв, ознайомлення із засобами їхнього вираження в мовленні. Виконання цих завдань здійснюється за допомогою застосування комплексу методів і прийомів: використання ілюстрацій, фотографій із зображенням людей і казкових персонажів у різних емоційних станах, імітаційно-ігрових вправ, дидактичних ігор із піктограмами для вправлення дітей у визначенні емоційних станів за зовнішніми ознаками, завдань, переліку запитань до дітей із метою вправлення їх у визначенні почуттів і емоційних станів героїв за мовленнєвими й зовнішніми проявами тощо. Наприклад: «Як плаче чи сміється зайчик?», «Яким голосом говорить ведмідь?» тощо. Застосування такого комплексу прийомів сприяє уникненню монотонності в мовленні дітей, що виникає внаслідок механічного заучування тексту ролі без проникнення й відтворення почуттів героїв.

У третій частині заняття робота спрямована на практичне засвоєння дітьми засобів виразності. Для цього використовуються творчі вправи, спрямовані на розвиток умінь самостійного використання інтонації, виразних рухів для передачі емоцій літературних героїв. Наприклад: «Покажи ходу», «Зміни голос» тощо. На цьому самому етапі проводиться робота над технікою мовлення (вправи, ігри, скоромовки, чистомовки тощо). Після такої підготовчої роботи дітям пропонується драматизувати фрагмент літературного твору за їхнім вибором, у ході якого вони вправляються в самостійному пошуку й використанні засобів виразності (Стрелкова, 2010).

Структура занять змінюється залежно від ступеня ознайомлення дітей із літературним твором. На перших заняттях, де основна увага приділяється ознайомленню дітей із текстом художнього твору, може не бути підсумкової частини – вправлення дітей у драматизації частин твору. Якщо дітям відомий твір (ознайомлення проводилося на занятті з художньої літератури або в повсякденному житті), то проведення підсумкової частини заняття займає більше часу.

Музичний супровід та озвучування вистав паралельно із підготовкою літературної частини вистави ми здійснюємо музичну підготовку. Зазвичай усі спектаклі в дитячому театрі проходять із музичним супроводом, який виконує музичний керівник. У дошкільному театрі до цієї діяльності заохочуються і старші дошкільники. Вони з особливим захопленням супроводжують виступи артистів акомпанементом шумових та ударних музичних інструментів: металофонів, ксилофонів, барабанів, маракасів, саморобних тріскачок (баночок із різноманітним наповненням) тощо; голосових звукових ефектів на кшталт: посвистування, шипіння, завивання, крихтіння, цокання язиком, вдихи – видихи тощо. Використання цього звукового арсеналу дає можливість передати звуки навколишнього світу та природи: спів птахів, шурхіт листя (шелестіння папером), завивання вітру (дмухання в пусту пляшку або трубочку); рипіння снігу (скрип мішечка з крохмалем) і багато інших звуків, що допомагають зробити дитячу виставу захопливою та цікавою. Є ще й інший спосіб озвучування ролей, коли за кожним персонажем вистави закріплюється один музичний інструмент, який найбільш вдало передає характерні особливості героя (Вітлугіна, 1978, с. 98).

Підсумком підготовчої роботи стає гра-драматизація – дитяча вистава, на перегляд якої у спеціально відведений час у другу половину дня приходять подивитися вихованці дошкільного закладу та батьки маленьких артистів

Висновки з дослідження та перспективи подальшої розробки цього тематичного напрямку. Використання театральної діяльності створює оптимальні лінгводидактичні умови для розвитку зв'язного мовлення. Поєднання літературної та театралізованої діяльності спонукає дітей до виконання творчих завдань, стимулює до імпровізації, сприяє розвитку сюжетоскладання й розвиває зв'язне мовлення дошкільників. Театралізована діяльність є одним із ефективних засобів розвитку мовленнєвих здібностей дітей. В подальших дослідженнях плануємо розробити методичні рекомендації для вихователів щодо ефективної реалізації театралізованої діяльності в закладі дошкільної освіти.

Список використаних джерел

Вітлугіна, Н. (1978). *Музичне виховання в дитячому садку*. Київ: Вища школа.

- Водолага, Н. В. (2001). *Навчання розповідання дітей старшого дошкільного віку в театралізованій діяльності*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Одеса.
- Гавриш, Н., Котик, І. (1996). *Методика розвитку мовленнєвої діяльності*. Київ: Вища школа.
- Зелінська, К. О. (2010). Роль елементів театральної діяльності у подоланні комунікативної дезадаптації молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. В кн. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць (№ 16, С. 62-65). Київ.
- Луцан, Н. І. (2005). *Мовленнєво-ігрова діяльність дітей у дошкільних закладах освіти: програма спецкурсу*. Одеса: СВД М. П. Черкасов.
- Стрелкова, Л. П. (2010). *Роль гри-драматизації в розвитку емоцій у дошкільників*. Взято з <http://www.slovopedia.com/>
- Сухомлинский, В. А. (1979). *Избранные педагогические сочинения* (Т. 1). Москва: Педагогика.
- Ушакова, О. С. (1996). *Речевое воспитание в дошкольном детстве. Развитие связной речи*. Москва: Просвещение.
- Benjamin, A. C. (1960). The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. *Journal of Higher Education*, 31 (9), 471-480.

References

- Benjamin, A. C. (1960). The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. *Journal of Higher Education*, 31 (9), 471-480.
- Havrysh, N., & Kotyk, I. (1996). *Metodyka rozvytku movlennievoi diialnosti [Methodology of speech activity development]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Lutsan, N. I. (2005). *Movlennievo-ihrova diialnist ditei u doshkilnykh zakladakh osvity [Speech and play activities of children in preschool educational institutions: special course program]: prohrama spetskursu*. Odesa: SVD M. P. Cherkasov [in Ukrainian].
- Strelkova, L. P. (2010). *Rol hry-dramatyzatsii v rozvytku emotsii u doshkilnykh [The role of dramatization in the development of emotions in preschoolers]*. Retrieved from <http://www.slovopedia.com/> [in Ukrainian].
- Sukhomlinskii, V. A. (1979). *Izbrannyye pedagogicheskie sochineniya [Selected pedagogical writings]* (Vol. 1). Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Ushakova, O. S. (1996). *Rechevoe vospitanie v doshkolnom detstve. Razvitie svyaznoi rechi [Speech education in preschool childhood. Development of coherent speech]*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
- Vitluhina, N. (1978). *Muzychne vykhovannia v dytiachomu sadku [Music education in kindergarten]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Vodolaha, N. V. (2001). *Navchannia rozpovidannia ditei starshoho doshkilnoho viku v teatralizovanii diialnosti [Teaching storytelling of older preschool children in theatrical activities]*. (Extended abstract of PhD diss.), Pivdenoukr. state ped. Univ. To D. Ushinsky. Odessa [in Ukrainian].
- Zelinska, K. O. (2010). Rol elementiv teatralnoi diialnosti u podolanni komunikativnoi dezadaptatsii molodshykh shkolariv z porushenniamy intelektualnoho rozvytku [The role of elements of theatrical activity in overcoming communicative misadaptation of younger schoolchildren with intellectual development disorders]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psyholohiia [Scientific journal of NPU named after MP Drahomanov. Series 19. Correctional pedagogy and special psychology]*: zb. nauk. prats (No 16, pp. 62-65). Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].

KOTELIANETS Y.

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS' CREATIVITY OF PRESCHOOLERS BY MEANS OF THEATRICAL ACTIVITY

The article describes the theatrical activities of preschoolers as an effective means of child's creative personality development, focuses on clarifying the role of education in the organization of theatrical and educational space for the formation of creative personality through theatrical activities. Theatrical activities acts as a specific type of children's activity, one of the most popular types of creativity. In theatrical and play activities, children's creative abilities are

developed (artistry, improvisation, the ability to incarnate, value judgments are formed, the outlook is enriched); coordination of movements, gestures, plasticity, facial expressions are improved, speech expressiveness (rhythm, diction, intonation expressiveness) are developed, children master dialogic and monological speech, learn to work with different theatrical puppets and lead them, voice, convey intonation, character, express feelings of characters in facial expressions and gestures, to play the plots of favorite fairy tales through dramatization and different types of theaters.

The pedagogical conditions for the development of the child's personality by means of theater are substantiated. The creative personality of the teacher is an important condition for promoting the development of children's creative abilities. The next condition for the development of expressiveness of preschoolers' speech is the enrichment of the theatrical zone with various theatrical games and attributes to them. It is necessary to work with parents of preschoolers on the development of older preschoolers' expressiveness in theatrical activities. The main forms of conjoint work with the family, related to the development of children's speech in theatrical activities, are reports and announcements at parent meetings; group and individual consultations, conversations; reading fiction and its author's performance; visiting theaters, exhibitions, etc. The next condition is the successful organization of theatrical activities for preschool children. Dramatization games are organized by teachers with children of middle and senior preschool age. Preparation is carried out during specially organized classes and theatrical activities in the afternoon. The structure of classes varies depending on the degree of children's acquaintance with the literary work.

Key words: theatrical and game activity, verbal creativity, creative personality, preschoolers, pedagogical conditions

Стаття надійшла до редакції 20.08.2020 р.

УДК 37.091.4Макаренко
DOI: <http://sources.pnp.u.edu.ua/article/view/223218>

ЛЮБОВ КРАВЧЕНКО

ORCID: 0000-0002-5296-4851

ЮЛІЯ ВАСЮК

ORCID: 0000-0003-0011-609X

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІДЕЯ ВПЛИВУ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА СОЦІАЛЬНУ САМОВИЗНАЧЕНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ І ДІЯЛЬНОСТІ А. МАКАРЕНКА

У контексті завдання сучасної школи – створення організаційно-педагогічних умов освітнього середовища, яке забезпечує ефективну соціальну самовизначеність кожного підлітка, урахування його особливостей, нахилів, життєвих планів – розглянуто педагогічні надбання А. Макаренка, актуальні для сучасності. Метою розвідки визначено виокремлення та переосмислення шляхів і засобів реалізації видатним педагогом ідеї впливу освітнього середовища створеного ним закладу (колонії) на соціальну самовизначеність особистості кожного вихованця та здійснення головних життєвих потреб (освітніх, побутових, виробничих). З'ясовано ставлення українських і зарубіжних учених до значущих надбань А. Макаренка як педагога та організатора освіти.

Ключові слова: А. Макаренко, підлітки, освітнє середовище, організаційно-педагогічні умови

Постановка проблеми. У період становлення Нової школи, зорієнтованої на входження України в світовий і європейський освітній простір, пріоритетами освіти стає не лише значне розширення сфери компетентностей учнів і розвиток їхньої культури, максимальна реалізація здібностей, творчого потенціалу й індивідуальності, формування гуманістичної системи цінностей, а й створення адекватного соціально-педагогічного середовища, яке забезпечує проектування і впровадження нових моделей і технологій навчання, розробку й практичну реалізацію тих організаційно-педагогічних умов, які сприятимуть соціальній самовизначеності кожної дитини, урахуванню її особливостей, нахилів, життєвих планів. У зазначеному контексті реалії сучасності вимагають глибокого аналізу педагогічних надбань видатних педагогів минулого, зокрема – спадщини Антона Семеновича Макаренка.

Розглядаючи особистість і суспільство в їхній діалектичній єдності, надаючи виняткового значення у своїй педагогічній системі проблемі виховання підлітків у колективі й через колектив, А. С. Макаренко умів бачити в кожній дитині її особливості, індивідуальність, неповторність та разом з тим вважав, що особистість дитини не можна мислити поза її прагненнями, життєвими цілями, на реалізацію яких мають бути спрямованими всі складники освітнього середовища того закладу (колонії, комуни), який він очолював

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми розглянуто в джерелах, що стосуються педагогічної спадщини А. Макаренка: соціалізуючий вплив продуктивної праці у виховній системі педагога (Т. Ахаян, Р. Бескин, М. Виноградова, Л. Гордин, М. Павлова, А. Тер-Гевондян та ін.); шляхи і засоби вирішення Макаренком господарсько-фінансових і організаційних аспектів організації середовища навчально-виховного закладу,